

Universitetet
i Stavanger

JAKUB P. MILEWSKI
VEILEDER: KRISTIAN STEINNES

Migrasjon til Norge i perioden 1860-1920

Industrialiseringen av Norge og migrasjonspolitikken

Bacheloroppgave, 2024
HIS290-1 24V Bacheloroppgave i historie
Institutt for kultur- og språkvitenskap
Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora
Antall Ord: 6799

Migrasjon til Norge i perioden 1860-1920: Industrialiseringen av Norge og migrasjonspolitikken

Innhold

Innledning	2
Introduksjon til emnet	2
Problemstilling	2
Forskning status og materialet	3
Metode	4
Struktur	4
Hoveddel	5
Politisk kontekst.....	5
Økonomisk kontekst	6
Demografien til migranten.....	7
Industrien i Norge	10
Østfolds industri.....	10
Rogaland Industrien	11
Sammenligning av industriene og mulig migrasjon innvirkning.....	12
Lover og reguleringer	12
Politiske faktorer.....	13
Debatt i Stavanger.....	14
Forandringer i Lovverket	16
Avslutning.....	17
Konklusjon.....	17
Litteraturliste.....	19
Primærkilder	20

Innledning

Introduksjon til emnet

Norge er et land som er preget av migrasjon og utvandring. Migrasjon er et relativt nytt fenomen som henger med industrialiseringen, tidligere var det normalt å leve på familiegården ut livet. Nyere tid blir ofte knyttet sammen med olje-eventyret som gjør Norge til et attraktivt sted å komme til. Fra midten av 1800-tallet er det mange som snakker om norsk utvandring til Amerika. Mange har fokusert på å utforske hvilke utvandringsprosesser som har drevet nordmenn ut av landet. Det som ofte blir oversett, er innvandringen som Norge opplever og prosesser som påvirket det. Et spørsmål ofte stilt av migrasjons historikere er hvordan europeiske byer kan vokse i perioden 1800-1900 dersom så mange velger å reise vekk.¹ Den største migrasjonsprosessen som foregår i Europa i denne tiden er innenlands flytting, altså mennesker som flytter fra mindre steder og inn til industrielle områder.² Samtidig som mange nordmenn velger å vandre ut eller flytter inn til byene er det mange utlendinger som ser på Norge som et attraktivt sted å flytte til. Men hvorfor?

Problemstilling

I perioden fra 1865 og til 1920 gikk. Andelen utenlandske fødte beboere i Norge gikk fra 0.9% av totalbefolkningen til 2.8% i 1920. Dette er en spennende utvikling. Bak denne utviklingen ligger faktorer som påvirker migrasjonen og denne oppgaven tar for seg å svare på følgende. Hvilke faktorer som påvirket migrasjonen til Norge i perioden mellom 1860-1920, samt hvor migranter valgte å bosette seg? Som en del av oppgaven vil jeg bruke forholdene på Østlandet og i Stavanger som eksempel og se hvordan de påvirket migrasjonsmønstre til migranter. For å løse denne problemstillingen vil jeg først undersøke demografien til migrantene og hvordan den kan ha påvirket valget av bosettingssted, med spesiell oppmerksomhet rettet mot yrker og jobber de var på jakt etter. Videre vil jeg analysere lokal industrien i de 2 regionene, og se hvordan den kunne ha påvirket migrasjonen. For eksempel ved å undersøke om Stavanger sin fokus på maritime og sjø-relaterte næringer og dets behov for arbeidskraft ble tilfredsstilt av befolkningen fra vestlandske bygder. Til slutt vil jeg se på om antallet migranter i ulike deler av Norge ble oppfattet som et problem og hvilke lover ble introdusert i perioden for å regulere migrasjonen. Gjennom undersøkelse av

¹Christiane Harzig, Dirk Hoerder og Donna Gabaccia. *What is migration history?* (Cambridge: Polity, 2009), 2.

²Harzig, Hoerder og Gabaccia, *What is migration history?*, 41.

både primære og sekundære kilder som folketelling, avisartikler, akademisk litteratur og bøker vil denne oppgaven forsøke å avdekke noen av faktorer som påvirket migrasjonen til Norge. Denne oppgaven vil inkludere en gjennomgang av hvem som migrerte til Norge og hvor de kom fra. Denne oppgaven er et bidrag i å belyse hvor komplekst og varierende migrasjonen til Norge var på den tiden og går inn i et emne som få har snakket om.

Forskning status og materialet

Hvorav det finnes noe forskning på innvandring til Norge er det få som går inn på spesifikke faktorer og analyserer hvordan disse har påvirket innvandringen. Det meste av oppmerksomheten til studie av folkebevegelser i Norge er fokusert på utvandringen. En god forklaring på det er at utvandringen fra Norge har påvirket Norge i større grad enn innflyttingen. En av store verkene som omhandler historien til innvandringen til Norge er en bok skrevet av Grete Brochmann og Knut Kjeldstadli. Boken heter *Innvandring til Norge: 900-2010* og tar for seg store deler av diverse migrasjonsmønstre gjennom tiden i Norge. Boken er etter min kunnskap det nyeste verket som oppfatter norsk migrasjon på så stor skala og tar for seg så stor del av norsk historie. I 2015 publiserte UIO ved bruk av nettsiden Norgeshistorie.no artikkelen “*På flyttefot til og innen Norge*” skrevet av Jan Eivind Myhre. Nettsiden har som formål å "formidle historie på et lett forståelig språk" og er et godt utgangspunkt i starten av en forskning.³ Artikkelen tar for seg hvem som emigrerte til Norge i andre delen av 1800 og snakker litt om deres integrering i norsk samfunn. Det kommer fram i artikkelen at de fleste som kom til Norge var Norges nærmeste nabo, altså svensker. Andre tema som blir tatt opp er hva emigranten jobber med, og hvordan norsk befolkning flyttet på seg. En studie utført av Espen Søybye fra 2014 “*Folkemengdens bevegelse 1735–2014*” i lag med SSB går gjennom aspekter med befolkningen som bor i Norge. Studiet ble gitt ut i form av bok og er laget i sammenheng med 200 års jubileum til norsk grunnlov. Boken handler om nesten 300 år med statistikk om befolkningsutvikling i Norge. Denne studien er en ny oppdatert versjon av lignende studier som ble laget 100 år tidligere.⁴ En fin introduksjon til tema migrasjonshistorie har vært boken *What is Migration History?* av Christiane Harzig, Dirk Hoerder og Donna Gabaccia. Boken gikk gjennom flere spørsmål som migrasjonshistorie forsøker å svare på. Samtidig som den gir meg et innblikk i ulike måter

³ «Om Norgeshistorie.no,» Hentet 06. Mars 2024 fra <https://www.norgeshistorie.no/om/>.

⁴ Espen, Søybye og Statistisk sentralbyrå, *Folkemengdens bevegelse 1735-2014* (Oslo: Forlaget Oktober, 2014) 14.

migrasjonen har blitt studert tidligere. Boken gir også rask innføring i ulike typer migrasjon, både nyere og eldre.

Metode

Oppgaven er en historisk analyse, hvor jeg forsøker å finne faktorer som påvirket migrasjonen til Norge. Jeg ser på ulike aspekter og forsøker å avdekke hvor stor påvirkning de hadde på migrasjonen i ulike deler av landet. Oppgaven tar i bruk kvalitativ metode, hvor jeg bruker kilder som bøker, tidsskrifter og internett som sekundærlitteratur. Jeg bruker folketellinger i Norge, avisartikler og nettsider som primærlitteratur i oppgaven. Fordelen med kvalitativ metode er at den gir en dybdeforståelse av migrasjonen og hva den ble påvirket av. Metoden gjør det mulig å forstå migrasjon som et konsept som blir påvirket av sosiale, politiske og kulturelle faktorer. Ulempene med kvalitativ metode er at den ikke kan trekke frem tidlige grunner til et fenomen. I denne oppgaven ser jeg på flere faktorer som påvirket migrasjon og hvordan de går hånd i hånd med hverandre. I løpet av data innsamlingen til oppgaven måtte jeg være kildekritisk, noe som kommer frem i teksten. Folketellinger er ikke alltid et trykktilde og mennesker som førte de opp kunne ha tatt feil, i tillegg til at den ikke er spesifikk i betydningen av kategorier som blir brukt. Jeg gjennomfører også en litteraturstudie. Denne form for studie innebærer en gjennomgang av allerede eksisterende litteratur og forskning, og min rolle her er å sette søkelys på noe nytt ved fenomenet migrasjon. Studiet mitt inneholder også liten del med kvantitativ studie, hvor jeg går gjennom demografien til migranter. Grunnen til at det blir kvantitativ del i oppgaven er at dataen er hentet fra folketellinger og tabeller over migrasjonen.

Struktur

Jeg har valgt å strukturere denne oppgaven etter tema, hvor jeg går fra en faktor til neste. Hoveddelen starter med å snakke om politisk og økonomisk kontekst i perioden dette er gjort slik at leseren kan sette seg bedre inn i perioden som oppgaven handler om. Deretter snakker jeg om demografien til migrantene. I en oppgave som forsøker å finne faktorer som forklarer migrasjonsmønstre er det viktig å først utforske hvem migranter var. Deretter svarer oppgaven på det andre spørsmålet, altså den ser nærmere på næringslivet i Østfold og i Rogaland og vurderer deres påvirkning på migrasjon på landsbasis. Deretter går oppgaven videre til å forklare ulike politiske faktorer som påvirket migrasjonen, den tar for seg lovforandringer i perioden og ser på en case i Stavanger som omhandler fremmede i byen.

Hoveddel

Politisk kontekst

Norge var en relativt ung stat i perioden som jeg tar for meg i oppgaven. Staten hadde kommet seg vekk fra en union med Danmark, men ble pålagt en ny union i Sverige i 1814. Unionen tar slutt i 1905. Under hele unionstiden hadde Norge stor autonomi og hadde egen regjering. Autonomien førte til at Norge kunne bestemme lover knyttet til migrasjonen inn til landet, og i løpet av perioden kommer det noen forandringer i lovverket. Noe som en senere del av oppgaven tar for seg. Unionen med Sverige hadde ikke ført noen av nasjonene særlig tett politisk og det var få endringer som hadde en betydelig endring for det politiske landskapet i Norge da unionen ble oppløst. I perioden var det likevel noen diskusjoner om Norge skulle knytte seg nærmere Sverige eller ikke. Viktige aktører i denne diskusjonen er partiene Høyre og Venstre. Høyre, som var tradisjonelt viktig parti for embetsmannsstyre, hadde noen ønsker om å knytte seg nærmere Sverige i 1890-årene, men snudde etter anklager om å tale mot Norsk sak.⁵ Norge fikk eget statsoverhode og egen utenlandsk minister etter unionsoppløsningen. Norge var i stadig utvikling og hadde med seg demokratiske verdier i utviklingen. Stadig flere fikk stemmerett, som konkluderer i 1898 med at alle norske menn fikk stemmerett. Bare noen år senere klarte kvinner å kjempe for utvidelsen av stemmerett og kvinner fikk stemmeretten de fortjente i 1913. Det som verdt å nevne at norsk politikk før unionsoppløsningen var “embetsmannsstaten”. Dette er et nyere begrep, ofte brukt om norsk politikk før 1884 og ikke noe brukt på den tiden. Hoved essensen med embetsmannsstaten var at staten var styrt av store navn og viktige menn som dominerte politikken. Fallet til embetsmannsstaten henger med utvidelsen av norsk demokrati, de samme stammene som talte mot embetsmannsstaten var for utvidelsen av demokratiet, altså det nydannede radikale partiet Venstre.⁶ Etter 1884 er parlamentarismen som blir innført i Norge, selv om dette ble ikke skrevet ned i norsk grunnlov før i 2007.⁷ Noe som henger som en mørk skygge i norsk politikk i overgangen til 20. Århundre er fattigdommen og hvordan det skal bli behandlet. Enkelte plasser ble det brukt store summer for å støtte fattigvesenet og det ble sett på som et problem belastning både for økonomien og sosiale. Det kommer noen nasjonale lover som

⁵ Øystein Sørensen, red. *Jakten på det norske: Perspektiver på utvikling av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998), 192.

⁶ Sørensen, *Jakten på det norske*, 192.

⁷ Mona Mortensen Krane, «Parlamentarismen i dag,» Hentet 23. April 2024 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Storting-og-regjering/Parlamentarismen-i-dag/> .

kjemper mot fattigdom, men også avtaler med andre land om å sende fattige ut av landet. I noen tilfeller var noen bekymret for at svenske migranter var i ferd med å overta jobbmarkedet og dette kunne føre til fattigdom blant nordmenn. Disse lovene og bekymringer ser oppgaven senere. Det er relevant for oppgaven å skrive om politisk kontekst ettersom det er politikerne som hadde virkende kraft på å begrense migrasjonen og det var dem som kunne regulere hvordan migrasjon skjedde.

Økonomisk kontekst

Selv om det var noen tidspunkter med nedgang i norsk økonomi i årene 1860-1920, kan en si at Norge generelt opplevde en voksende økonomi i perioden. Fram til nedgangstiden i 1920-årene som bringer økonomisk krise. Tiden 1870-1910 blir sett på som en særlig viktig vekstperiode. Det var i denne tiden at Norge ble introdusert for andre fasen av industrialisering. Generell bakgrunn for andre fasen av industrialisering er nye oppdagelser og effektivisering i Vest-Europa og Amerika, som sprer seg fort til Norge.⁸ Denne vekstperioden fører til at industrien i Norge vokser, og mange moderne fabrikker blir åpne. Utviklingen av industrien bringer med seg behov for flere arbeidere som kan jobbe i fabrikker. Behovet for arbeidskraft fører til større bevegelse i befolkningen i samfunnet og mange beveger seg innad i landet og det kommer migranter til Norge for å fylle tomrom. Industrien i landet er noe varierende og det er forskjell hva ulike deler av landet spesialiserer seg i. Det som gjør det mulig for folket å bevege seg er effektivisering av landbruket, altså hamskiftet. Det ble mulig for flere å reise vekk fra bygdene og inn til viktige industrielle områder hvor de søkte nye jobber.⁹ Unionsoppløsningen hadde en liten påvirkning for økonomien. Økonomien vokste noe raskere i årene etter 1905 og på den tiden ble det gjerne trodd at det hadde sammenheng med entusiasmen knyttet til unionsoppløsningen. En bedre forklaring på større vekst blir nå knyttet sammen med nye teknologier som kom til Norge.¹⁰ Viktige Industrier som utvikler seg i og tar fart blir skog og trær næringen og skipsfarten. Merkbare nedgangstider i økonomien i denne perioden er krisene i 1870-årene og 1920-årene. Krisen i 1870- blir også påpekt som en av årsakene til den andre store utvandringbølgen fra Norge.¹¹ En mulig årsak til hvorfor økonomien ble dårligere i den tiden

⁸ Trond Gram og Ole Martin Rønning, *De lange linjer: arbeiderbevegelsens historie i Norge* (Oslo: Res publica, 2017), 23.

⁹ Dag Hundstad, «Det store hamskiftet,» Hentet 20. Mars 2024 fra <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1522-det-store-hamskiftet.html> .

¹⁰ Ola Svein Stugu, *Norsk Historie: Etter 1905* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2015), 10.

¹¹ Jan Eivind Myhre, *Norsk Historie: 1814-1905* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2015), 242.

er krigen mellom Frankrike og Tyskland som førte til mindre tømmer salg. Den neste store nedgangen kommer etter 1. Verdenskrig. Under 1. Verdenskrig klarer flere steder i Norge å bygge opp store rikdommer med å handle med begge sider av konflikten, mange plasser satser stort. Dette førte igjen til stor gjeld når krigen var ferdig som få klarte å nedbetale, og Norge var i en ny krise i 1920 årene. Økonomien formet norske migrasjonsmønstre og førte til at Norge var en attraktiv plass å migrere til. Samtidig som nedgangstidene førte til utvandring.

Demografien til migranten

Denne oppgaven forsøker å utpeke noen av faktorer som påvirket migrasjonen til Norge. Noen av utfordringene med studien av demografien er manglende data. Det er begrenset mengde informasjon vi får ut av folketellinger. Disse er heller ikke nøyaktig i forsøk på å identifisere antall migranter, men en kan anta at tallet med de som er født i utlandet og har migrert er nokså like. For å ha en større forståelse av hvordan ulike faktorer kan ha påvirket migrantene må vi først forstå hvor migrantene kom fra. Dette kan hjelpe med å forstå bosetningene til migrantene, men også hvilke typer jobber som kan være mest attraktive for dem. Det kan være mer populært å lete etter et område som tilbyr jobber som de hadde erfaring med fra før. Gjennom hele perioden er det en folkegruppe som skiller seg ut mer enn andre når det kommer til antallet av dem som kommer. Det er svensker som i perioden 1865-1910 utgjør 69%-80% av alle migrantene som kom til Norge.¹² Faktisk så var det så mange svensker i Norge at i folketellinger så ble en egen kategori laget for dem. Antallet svensker i landet fører til noen spørsmål, hvorfor var det spesifikt så mange av akkurat svensker? La oss se på hvem de svenske migrantene var. Antallet svenske migranter i 1865 var 15700. I 1875 var det 29300 svensker i landet, og tallet var nesten 50000 i 1900.¹³ 1910 da vi ser en liten tilbakegang til 38000. I folketellingen fra 1920 kan vi se hvor mange av dem som lever i Norge ble født i utlandet og ikke hvor mange av dem faktisk ble sett på som svenske eller norske. Likevel antar jeg at de fleste av dem svensker. I 1920 var det 47200 svenskfødte i Norge, dersom vi antar at de fleste av dem er svenske og ikke norske som var født i utlandet, kan vi se at antallet svensker forble høy selv etter 1.verdenskrig.¹⁴ La oss se litt på hvem disse

¹²Øystein Sørensen og Torbjörn Nilsson, red. *Norsk-Svenske relasjoner i 200 år* (Oslo: Aschehoug, 2005), 91.

¹³Sørensen og Nilsson, *Norsk-Svenske*, 91.

¹⁴Det Statistiske Centralbyrå, *Folketellingen i Norge 1 desember 1920: 4 hefte: folkemengden fordelt efter fødested, finner og kvener, andre lands statsborgere, norsk-amerikanere* (Kristiania: H. Aschehoug & Co, 1923) Tabell 1, 3.

svenskene var. De aller fleste av svenske migranter var arbeidere som var på jakt etter jobb. I denne perioden var det noe høyere lønninger i Norge enn i Sverige som kunne ha fungert som en tiltrekkings faktor. De aller fleste migranter er individer som tar selvstendige valg basert på sine egne ønsker og behov.¹⁵ Av den grunn må vi ikke tenke at svensker generelt kom til Norge på grunn av lønnen, men at individer tar valget hvor de fant ut at de kunne få bedre liv i Norge. I dette tilfellet kan det være at flere svensker får se en bedre mulighet til å få høyere lønn i Norge enn i hjemlandet. I tillegg var Norge i ferd med å bli et industrialisert land, behovet for ansatte i fabrikker er stort og mange unge så nok for seg gode muligheter i Norge. I 1870 opplevde både Amerika og Vest-Europa noen økonomisk gode år, dette smitter over til Norge og som vi så tidligere startet andre bølger av industrialiseringen i Norge. Dersom vi ser hvilke områder i Sverige de kommer ifra, er det 3 områder som skiller seg ut. Store mengder kom fra områder som grenser til Norge, altså Bohuslän, Dalsland og Värmlands län.¹⁶ Da vi ser at det er snakk om et geografisk lite område og i hvor store mengder de kom ifra er det grunnlag for å kalde svensk migrasjon til Norge for masseutvandring. Spesielt da vi ser at folkebevegelsen i den tiden mellom Sverige og Norge var i stor grad ensidig og det var lang flere som kom til Norge enn andre veien. Når en ser regionale migrasjonsbølger og ser det ser ut som med svenskene, kan en anta at det er flere faktorer som spiller inn i og fører til migrasjon. For eksempel sosiale forhold og arbeidsledighet. Som vi så tidligere var arbeidsmuligheter i Norge på plass. En interessant ting som skjer i 1910 i måten en kartlegger utlendinger i landet. Det var det første året hvor folk ble spurt om deres statsborgerskap dersom de var utenlandske i folketellingen. Fra dette året er det også noe lettere å ha bedre oversikt over utlendinger i Norge. Nasjonalismen setter sine spor i folketellingene og andre nasjonaliteter ble nedskrevet som «fremmed race». Et eksempel er da “danske race” eller “svaneke race”.¹⁷

Hvilket jobber svensker var på jakt etter i Norge er noe dokumentert. I motsetning til andre nasjonaliteter som var spesielt dominerende i noen få yrker, var ikke tilfellet med svensker. Svenskene fantes “over alt” da det kom til yrker og jobber de skaffet seg. Med deres spredning i yrker ville det vært naturlig at de spredde seg noe likt utover landet. Likevel ser vi at de fleste av svenskene valgte å bosette seg på enkelte områder og var ikke like godt spredt i

¹⁵ Harzig, Hoerder og Gabaccia, *What is migration history?*, 6.

¹⁶ Sørensen og Nilsson, *Norsk-Svenske*, 93.

¹⁷ «Folketellingen fra 1910,» Hentet 10.Mai 2024 fra <https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1910> .

landet. Rett under 50% av alle svenskene bosetter seg i på Østlandet.¹⁸ Og jeg vil da i en senere del av oppgaven argumentere for at industrien og diverse jobb mulighetene som var tilgjengelig er en større faktor da det kommer til bosetting av svenskene i landet. En annen forklaring på hvorfor så mange velger å forbli på Østlandet er nettopp geografisk. De fleste kommer fra grensefylker og forblir i grensefylker bare på andre siden av grensen. Trolig er en av grunnene til at migrasjon på relativt korte avstander kan forklares med grenseområdene mellom Østfold og svenskegrensen er sammenlignbare. Det vil si at migranter kunne ha hatt erfaring innenfor samme jobber som de fikk i Norge.

På grunn av oppgavens avgrensning vil jeg se på hvor mange migrantene som bosatt seg i Østfold og Rogaland. I enkelte viktige industrielle områder på Østlandet var tilstedeværelsen av svensker svært høy. I Østfold som helhet utgjorde antallet utenlandske 6,5% av befolkningen i 1920. I Akershus var antallet utlendinger 5.1% av befolkningen. Innenfor Østfold fantes det steder med enda større antall migranter. Plasser som Idd rommer flest svensker i Østfold, der var antallet svensker 22% i 1920 folketellingen.¹⁹ Mulig forklaring til hvorfor det var så mange i Idd, er dens nærhet til Halden. På andre siden av Norge i Rogaland var mengden migranter noe mer representativ i forhold til Norge som helhet. I Stavanger var 2,8% av befolkningen utlendinger, hvorav svensker utgjorde størstedelen av dem, altså 31%.²⁰

På grunn av at de fleste av migrantene var svensker er det naturlig at de tar mest av oppmerksomheten i oppgaven, men jeg vil også se litt på de andre migrantene. Av andre viktige migrant nasjonaliteter i Norge som var ikke så mangfoldige er for eksempel dansker og tyskere. I 1900-tallet fantes det 3800 danskfødte i Norge, tallet stiger til 6300 i folketellingen fra 1920 som utgjør 8.4% av migranter.²¹ Tyskere fantes det 2800 av i Norge i 1900. I likhet med svenske migranter er det noen dokumenter hvilke jobber dansker og tyskere har i Norge. De fleste arbeidere fra disse nasjonaliteter var håndverkere eller fagarbeidere. Men tradisjonelt ble høyere status knyttet til disse, altså handelsfolk eller industrialister. En mulig forklaring som blir gitt av både Brochmann&Kjeldstadli og Myhre på hvorfor det var mindre dansker og tyskere i Norge i forhold til svensker er at leveforholdene i disse to landene var bedre enn i Norge og Sverige. Dermed var ikke Norge et attraktivt sted å flytte til for denne gruppen, med mindre en skulle bygge industri, noe jeg

¹⁸ Sørensen og Nilsson, *Norsk-Svenske*, 92-93.

¹⁹ Det Statistiske Centralbyrå, *Folketellingen i Norge 1 desember 1920*, 10.

²⁰ Det Statistiske Centralbyrå, *Folketellingen i Norge 1 desember 1920*, 116.

²¹ Grete Brochmann og Knut Kjeldstadli. *Innvandring til Norge: 900-2010* (Oslo: Pax Forlag, 2014), 146.

nevner i neste del av oppgaven. En plass hvor tyskere er kjente i Norge er industri og da i rollen av fabrikkseiere. En stor del av de få tyskerne som var i Norge var kapitalister som eide fabrikk i 1920 utgjorde 4.4% av de 2800 fabrikkseiere. En interessant ting å bemerke seg med disse folkegruppene som oppgaven bruker mest tid på er hvordan deres nasjonalitet blir sett på forhold til norsk. Selv om det til tider kunne oppstå fiendtligheter mellom individer fra ulike nasjoner var et mer etablert syn på andre skandinaviske og germanske folkegrupper at de bare "brødre" til nordmenn. Dette ble om til et ordtak dersom en skulle uttrykke sin vennlighet over disse nasjonaliteter.²²

Industrien i Norge

Som vi så i den tidligere delen av oppgaven, var flesteparten av migrantene til Norge arbeidssøkere. I denne tiden ser vi et stort oppblomstring av fabrikk i flere regioner av Norge. Denne oppgaven tar sikte på å analysere industrier i to representasjonsregioner av Norge, nemlig Rogaland og Østfold. Geografisk er Norge et langt land og landskapet varierer, dette fører til at industrien i ulike deler av landet varierer. Dette fenomenet blir demonstrert av industrien i Rogaland og Østfold. Begge områdene utvikler seg til å være viktige industriområder, men karakteren av industrien varierer. Rogalands største industrielle område, altså Stavanger, fikk stor mulighet til å fokusere sin industri på det maritime. Østfold har en mer variert industri, men det er skognæringens industri som ligger i grunn for andre industrier som blomstrer opp etter hvert. Jeg tenker i denne delen å utforske industriene i disse 2 områder og etter hvert gå over til å se hvilke roller migrantene spilte i disse industriene.

Østfolds industri

Den første industrien som kommer i Østfold, er skogsdrift industrien. Denne er utviklet av danske migranter i området. Noe av det som gjør industrien spesielt i dette området er dens variasjon. Området hadde mye skog som industrien hadde godt nytte av, og med gode naturlige havner ble også skipsbygging opprettet her, i tillegg kommer det noe kjemisk industri i overgangen i 1900. Til tross for variasjon i industrien var skog og trevirke næringer som en bæresøyle for Østfold. Tre og skog næringen inkluderte flere elementer hvor mange fant sine jobber. Sag produksjon til tre kuttere var en av store industriene som opplevde stor vekst fra 1830 til 1890-tallet. I 1890 er det trolig 5000 mennesker som jobber med

²²Sørensen, *Jakten på det norske*, 103.

produksjon av sag.²³ Etterhvert går det dårligere med tømmerindustrien som kommer av nye områder som blir med i markedet og kunne selge tømmer billigere. Arbeidere hadde likevel andre nyere oppblomstringer å flytte seg til, nemlig papirfabrikker. Første papirproduksjon startet i 1870, men de store investeringene med nye oppfinnelser kom i 1889 med Borregaard som investor.²⁴ En annen viktig industri var skipsbygging og da var det spesielt to plasser med 2 bedrifter som er viktige. Disse er Fredriksstad Mek. Verksted (FMV) som ble etablert i 1870 årene, og noen år senere, i 1912 ble Norges største skipsbyggeri.²⁵ I starten fokuserte FMV på å bygge maskiner til trelastens industri før de begynte å bygge båter på alvor. Igjen ser vi at skognæringen ligger i grunn for resten av industrien som kommer. Samme år som FMV blir etablert kommer også Moss verft i Moss. Moss verft var byens største arbeidsplass i 1914 og i 1920 jobbet det cirka 500 personer der.²⁶ Antallet migranter som jobber i spesifikke bedrifter er ukjent, men en kan anta at noen migranter også i skipsbyggingsindustrien. Kjemisk industri starter så sent som i 1899 i Sarpsborg med karbid og senere ferrolegeringer. Noen år senere kommer det også kjemiske fabrikker i Fredrikstad som holder på med fett av hval og fisk. Rett i nabolaget av denne fabrikken oppstår også en titanhvitt fabrikk, disse to samarbeider og etter hvert slår seg sammen.

Rogaland Industrien

Den store industrialiseringen kommer til Rogaland noe senere enn til Østfold. Og naturligvis så starter den med maritime industrier. I Stavanger er det hovedsakelig en industri som mange fokuserer på og ser på den som hovedinntektskilden til byen, altså hermetikken. Hermetikken kommer på alvor i overgangen mellom 1800 og 1900. Før hermetikken får sin storhetstid og setter sine spor i Rogaland, er det utviklet noen andre industrier. I 1851 ble bedriften Stavanger Støberi & Dok, som ligger i navnet, holdt de på med støping og etter hvert startet å utøve det meste av reparasjoner på skip.²⁷ Etter hvert bygget de også båt, og første dampskip ble sjøsatt i 1881. Hermetikkindustrien begynner å bli stor på 1880-tallet. Industrien ble veldig fort en av Norges største eksportdrivere. Det var i grunn flere ledd som måtte være fungerende for en velfungerende hermetikkindustri. En av dem er da skipsfarten,

²³Nils E.Øy, red. *Østfold* (Oslo: Gyldendal, 1978) 211.

²⁴«Vår Historie,» Hentet 07.Mai 2024 fra <https://www.borregaard.com/no/om-oss/historie/> .

²⁵Øy, *Østfold*, 215.

²⁶«Moss Verft,» Hentet 08.Mai 2024 fra https://www.mossbyleksikon.no/index.php?title=Moss_Verft .

²⁷«Stavanger Støberi & Dok,» Hentet 09.Mai 2024 fra <https://www.erlingjensen.net/stavanger-stoberi-dok/> .

og da hadde Stavanger hatt godt nytte av innkjøp av skip fra danske og svenske rederier.²⁸ 65% av industrien i hele byen hadde direkte sammenkobling med hermetikken.²⁹ Dette viser hvor stor påvirkning og avhengighet en industri hadde på hele byen. I årene etter 2.verdenskrig ble hermetikkindustrien i byen mindre og mindre helt til den forsvant fra byen.

Sammenligning av industriene og mulig migrasjon innvirkning

Østfold var litt tidlig ute med den store industrialiseringen av området. Noen av aspektene som ligger i grunn for det er at området var det en kan si klar for å bli industrialisert. Store skogområder ble utnyttet i starten og skogsdriften har vært en av grunnlagene til senere industrier. I tillegg var Østfold rask med oppfatning at vannkraften kunne bli omdannet til elektrisk energi og like rask med implementering av det.³⁰ Tidlig elektrifisering av området førte til at industrier som var strømkrevende kunne oppstarte i området, slike industrier er da kjemiske industrier. Det at de har vært tidlig ute med elektrifiseringen, førte til større tidlig variasjon i industrien i området. Og dersom vi ser på antallet migranter i Østfold vil jeg tro at migrantene nytte godt av en stor variasjon i industrien. De svenske migranter vant med omgivelsene. Både landskapet og jobbmulighetene var noenlunde like på tvers av grensen og erfaring fra tidligere jobber førte til at det var lettere å finne seg jobb på norsk side av grensen.

Lover og reguleringer

I tiden mellom 1700 og 1900 opplevde Europa og resten av industrielle land en bølge av voksende nasjonalisme. Nasjonalismen er en ideologi som bygger sine ideer på betydning av nasjonens identitet og skaper en enhet blant befolkningen med lignende identiteter. Dette har påvirkningskraft når det kommer til både politiske faktorer som jeg tar opp i denne delen. I tillegg ble andre konsepter som raselæren utviklet og det ble populært å tenke at det var grunnleggende forskjeller mellom folk. Dette bringer med seg ideer om overlegenhet og dominans over andre nasjoner, noe som kommer til synet i noen av eksemplene i oppgaven. Norge som en ung stat som tidligere har vært pålagt unioner, selvstendig nå, hadde nå behov for å søke etter sin egen nasjonale identitet. Det ble av den grunn viktig å bygge opp en

²⁸Stavanger børskomite, *Stavanger by i det 19de aarhundrede: en kortfattet fremstilling af dens handel, skibsfart og industri*. (Stavanger: Stavanger børskomite, 1901), 74.

²⁹Siw Ellen Jakobsen, «Da Stavanger var en hermetikkby,» Hentet 04 Mai 2024 fra <https://www.forskning.no/historie-norges-forskningsrad-partner/da-stavanger-var-en-hermetikkby/324424>.

³⁰ Øy, Østfold, 316.

selvbevissthet blant befolkningen dersom Norge skulle lykkes med dannelse av uavhengig nasjon. Dannelsen av selvbevissthet og nasjonal identitet vil ofte innebære fremhevelse av det norske, spesielt i forhold til forskjellene mellom seg selv og andre nasjoner.³¹ I Norge, i likhet med resten av Europa, påvirker nasjonalismen synet på utlendinger. Dersom det var behov for en type fagfolk i Norge var det lettere for dem å bosette seg, mens andre grupper kunne bli sett på som dårlig innflytelse. I tillegg til dette kommer også forskjellsbehandlingen. Noen grupper med mennesker ble utsatt for dette på grunn av institusjonell rasisme. Denne typen diskriminering ble brukt mot blant annet kvener og samer. Selv om samer og kvener var i Norge i generasjoner kunne nye ideer om overlegenhet føre til at disse gruppene ble behandlet som fremmed eller uønsket. Oppgavens avgrensning holder seg hovedsakelig til utenlandske migranter som kom til Norge og derfor går ikke inn i dybden på politiske faktorer som påvirket samer og kvener. Jeg følte likevel at det var verdt å nevne at de kunne bli behandlet som utlendinger noen ganger. I likhet med politiske faktorer kommer nasjonalistiske ideer til synet i sosiale faktorer som påvirker måten utlendinger ble oppfattet på. Dette vil særlig gjelde unge migranter som på lik linje med nordmenn på samme alder ofte skapte sosial uro. Men på grunn av overrepresentasjon av unge arbeidsmigranter kunne dette føre til at større grupper migranter fra samme nasjon ble stemplet på lik linje med de yngre³². Det fantes likevel mange stemmer som forsvarte utenlandske arbeidere i Norge selv i vanskelige tider. I denne delen av oppgaven går jeg gjennom politiske faktorer som å forandre lov og rettigheter til blant annet utenlandske arbeidere i riket. Jeg kommer også til å se litt på utviklingen av nasjonale lover knyttet til migranter/utlendinger samt lovforslag som var ment å utestenge fremmede arbeidere. Til slutt vil jeg undersøke spesifikke lover som kommer til Norge. Hvordan de blir presentert og forsvart med diverse samfunnsproblemer og hvem lovene treffer i praksis.

Politiske faktorer

Politisk lovgivning knyttet til innvandrere, statsborgerskap og eiendomsrett samt lover knyttet til drift av firma var i perioden som denne oppgaven omhandlet i stadig endring. Jeg kommer tilbake til hvilke nasjonale lover som forandrer seg og hvordan de har forandret seg. Dette var et tidspunkt preget av skiftende politiske landskap med en rekke nye og gamle saker som ble diskutert. Politisk landskap i Norge opplevde blant annet fremveksten av en

³¹ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 106.

³² Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 112.

mer organisert arbeiderklasse og voksende arbeiderparti. Arbeidsmarkedet gjennomgikk også stadige endringer, noe som førte til jobb usikkerhet og plutselig arbeidsledighet. Til tross for denne usikkerheten bar sosialdemokratene positivt innstilt til utenlandske arbeidere. Da nasjonalliberale politikere foreslo i 1900 å prioritere bruken av norske arbeidere fremfor utenlandske, ble dette kritisert av Christian Holtermann Knudsen, lederen av Arbeiderpartiet.³³ Tankegang til arbeiderpartiet var preget av ideer som likestilte arbeidere selv på tvers av nasjonaliteter og nasjonale grenser. Arbeidere skulle organisere seg for å forsvare hverandres interesser uansett hvilket land de kom ifra. Selv om det fantes noe støtte til utenlandske arbeidere, var samme folk skeptiske til utenlandsk kapital, som de anså som en mulig trussel som kunne føre til økt klassekamp i Norge.³⁴ Arbeiderpartiet gjennomgikk et skifte fra 1880 til 1900. I 1886 mente partiet at alle ikke alltid trengte å samarbeide, og satte søkelys på å forsvare rettighetene hovedsakelig til norske arbeidere. De mente at dersom noen skulle miste jobben på en fabrikk, så måtte utlendinger miste jobbene først.³⁵ Som vi så tidligere var det få dansker i Norge i forhold til svensker, en mulig grunn var levetilstand som var bedre i Danmark. En annen forklaring til dette er mer politisk. Det var flere stemmer i Norge som bygde opp en norsk nasjonalfølelse. Denne oppbyggingsprosessen kommer selvfølgelig etter unionstiden med Danmark. I unionens tid var det normalt at danskene kom til Norge for å få høyere stillinger i samfunnet. Nå som Norge var mer selvstendige, var det ikke lenger forsvarlig å ansette danskene til høye stillinger ettersom de var Norges tidligere overhode. Dersom Norge skulle bli tatt alvorlig måtte Norge bruke egne landsmenn til stillinger som danskene tidligere hadde. Selv om en ville ha trodd at en slik utbytte ville føre til fiendtlighet, skjedde det ikke.³⁶

Debatt i Stavanger

I etterkrigstiden var norsk økonomi i en krise. Stort antall fabrikker ble lagt ned og produksjonen ble kraftig svekket.³⁷ Verdensmarkedet hadde ikke behov for like mye stål som tidligere og Norge hadde ikke lengre like store utbytte på å handle med begge sider av konflikten på kontinentet.³⁸ Økonomien var svak etter krigen og det var flere forslag til

³³ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 114.

³⁴ «Socialdemokraternes forslag i forbindelse med trontalen,» *Stavanger Socialdemokrat*, 3. Mars 1923, 1.

³⁵ Sørensen og Nilsson, *Norsk-Svenske*, 99.

³⁶ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 147.

³⁷ Espen, Sjøbye og Statistisk sentralbyrå, *Folkemengdens bevegelse 1735-2014* (Oslo: Forlaget Oktober, 2014) 94.

³⁸ Einar Lie, «Økonomisk politikk uten politikere,» Hentet 10.04 fra <https://www.norghistorie.no/forste-verdenskrig-og-mellomkrigstiden/1610-okonomisk-politikk-uten-politikere.html> .

løsning av diverse problemene som oppsto. Stavanger var en av kystbyene som satset mye i krigstiden og tok opp stor gjeld som førte til vansker med nedbetaling da økonomien vendte retning etter krigen. Kommunen hadde dermed mindre penger og kunne ikke betale alle sine ansatte, og det ble lagt frem noen forslag til å minske utgiftene. Blant annet ble det diskutert om å si opp alle fremmede arbeidere som jobbet for kommunen som en måte å spare penger på.³⁹ Det var flere forslag om hvordan kommunen kunne spare penger, forslaget om å si opp fremmede arbeidere var punkt nr. 3 i forslaget og kom oktober 1920. Punkt 3 ble kritisert av høyre ordføreren Bertram Charles Middelthon samt av sosialistiske bevegelser i byen.⁴⁰ De fleste fremmede arbeidere i Stavanger og i Norge på den tiden var svensker, mange av disse hadde oppholdt seg i landet lenge og ofte hadde grodd dype forbindelser med byen de bosatt seg i.⁴¹ Og selv om lovforslaget nevner ikke spesifikt at utenlandske migranter hadde trolig denne loven gått utover svenskene i byen og utgjorde nesten 3% av befolkningen.

Diskusjonen som foregikk i Stavanger om å utestenge fremmede arbeidere viser oss en kompleks og dynamisk hverdag som utenlandske arbeidere kunne bli utsatt for. Dette viser oss også hvor stor utøvende innvirkningskraft lokale politiske makter hadde på lokal fremmed og utenlandsk befolkning. I dette tilfellet fikk fremmede beholde sine stillinger, men jobb tiden ble nok kuttet ned i likhet med resten av kommunens ansatte som en måte å spare penger på. I forslaget om oppsigelse av fremmedarbeidere i kommunen kan en se tydelige nasjonalistiske trekk gjennom strukturen av punkt 3. Dette blir spesielt synlig da en ser omstendigheten argumentet ble presentert i og hvilke konsekvenser dette kunne ha for fremmedarbeidere dersom den ble vedtatt. Punkt 3 ble presentert slik "Organisationskomiteen i samarbeide med stadsingeniøren bemyndiges til å opsi fra kommunens tjeneste arbeidere, som ikke er hjemstavns berettiget i Stavanger"⁴². Nasjonalisme trekk kommer særlig fram gjennom ideen om å trekke linjer mellom "oss" og "dem". I dette tilfellet sier forslaget "som ikke er hjemstavns berettiget" som allerede viser til ideen at det er noen som har mer rett til å opprettholde seg i byen enn andre. Dette kan også reflektere en nasjonalistisk tankegang. Hvor tilhørighet til befolkningen blir vektlagt og dermed blir de fremmede arbeidere betraktet som "de som hører ikke til". Det er også viktig å legge merke til det at forslaget om oppsigelse av utenlandske arbeidere ble lagt frem i et tid hvor markedet var usikker og

³⁹ «Socialisterne og kommunens pengeforhold,» *Stavangeren*, 30. Oktober 1920, 1.

⁴⁰ «Stavanger bystyre vedtar indskrænkingsforslaget,» 1ste Mai, 30 Oktober 1920, 4.

⁴¹ Bente Puntervold Bø. «Immigration control, law and morality: visa policies towards visitors and asylum seekers: an evaluation of the Norwegian visa policies within a legal and moral frame of reference» (Doktorgradsavhandling, UiO, 2002), 36.

⁴² «Socialisterne og kommunens pengeforhold,»

Stavanger hadde store gjeld å nedbetale. Tidspunktet gjør det lettere å bruke nasjonalistiske ideer og lettere overbevise et folk som sliter fra før av med arbeidsledighet. Det blir mulig å forsvare punkt 3, ved å trekke frem argumentet om ens ønske om å forsvare interessene til de som "hører til" i byen. Utestenging av fremmedarbeidere forsøker å beskytte egeninteresse. Det kan også være interessant å se hvordan forslaget ble tatt imot og at store navn i byen ikke likte forslaget. Ordføreren Bertram Charles Middelthon forsvarte interessene til utenlandske arbeidere ved å si "Da er det dårlig av byen å utestenge fremmed arbeidere da økonomien i byen var dårligere". Det er interessant å se hvordan ulike ideer om hvordan utlendinger kommer frem også at de blir forsvart. I tillegg er det verdt å se på hvordan svenskene, som den største gruppen av utenlandske arbeidere i Norge på den tiden, ble sett på i forhold til nordmenn. Selv om svenskene ble ofte sett på, på lik linje som nordmenn, ser vi at det finnes spor av ideer hvor det blir foreslått å forsvare interessene til nordmenn foran utenlandske svensker i dårlige tider.⁴³

Forandringer i Lovverket

Nasjonale lovverk kan forandre realiteten til folk momentant, dette kan særlig gjelde folk som prøver å komme seg inn til et land. Da kan reglene bli både strenge, men også midlere, og kan ramme ulike folkegrupper ulikt. Fra og med 1860 var det relativt fritt da det kom til innvandring. Norge hadde avskaffet et krav for pass fra tidligere år i 1860. Dette førte til et friere arbeidsmarked samtidig som Norge kunne løkke til seg høyere utdannet befolkning som kunne videreutdanne norsk befolkning. Samtidig som det ble lettere for vanlige arbeidere å komme inn til landet. Som tidligere beskrevet kan en se at det fungerte med å få inn flere arbeidere til Norge. I tillegg ser vi at de som kom fra Tyskland satset ofte sine midler i Norge også. Noe som ble sett på som problem på den tiden var ofte migranter som lette etter jobb i Norge og mislykkes og dermed ble fattige. Dette var et spesielt stort problem da det var nedgangstider i økonomien og markedet ville fokusere på å ansette norske borgere. Disse var ikke velkomne i Norge og staten ønsket primært å sende dem tilbake til hjemlandet. Som vi så på tidligere så var svensker lenge en stor migrant gruppe og dermed naturlig å tenke at mange av de fattige var svenske. Landets interesse i kamp mot fattigdom ble sikkert med 2 avtaler som var ment å sende svenske og finske fattige tilbake til deres hjemland. Selv om Finland ikke var et selvstendig land på den tiden, hadde de en del anatomi.⁴⁴ Avtalen med

⁴³ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 101.

⁴⁴ Ottar Julsrud og Helge Giverholt, «Finlands historie.» Hentet 14. April 2024 Fra https://snl.no/Finlands_historie.

Sverige ble sikret i 1855 og med Finland i 1860.⁴⁵ Ideen om fattige som byrder for samfunnet ble bevart i årene framover. I 1890-årene var det normalisert å tenke at fattige, spesielt utlendinger, ville føre til degradering i befolkningen. Samtidig som fattige folk ble sett på som underlegne personer.⁴⁶ Fattigdom ble en sak ofte omtalt i aviser og mange var opptatt av å finne en løsning, fattigdom ble sett på som samfunnsproblem. Ideen og debatten ble videreutviklet fram til i 1901 da kommer “fremmedloven”. Det ble innført krav, som førte til at utenlandske migranter måtte registrere seg hos lokal politi. De måtte også få tillatelse fra lokale politiet før de fikk lov til å bosette seg og det var også der de fikk tillatelse til å jobbe. På papiret var poenget med loven å forsvare norske arbeidere fra utenlandsk arbeidskraft, men ifølge historikeren Kalsrud så var ikke poenget å forsvare norske arbeidere, men å utestenge dårlig innflytelse fra utlandet.⁴⁷ Fattige folk var underlegent og en enda verre kombinasjon var dersom de var utenlandske. Fremmedloven fungerte i praksis som et hjelpemiddel til å lukke dørene til fattige i deler av landet der arbeidsmulighetene var lave. Dersom vi ser migrasjons antallet fra tidligere, ble antallet migranter stort sett lik eller voksende. Loven fra 1901 henger sammen med andre lover fra den tiden som gikk hard utøver fattigere i samfunnet og henger nok sammen med tidligere omtalt ideer om fattigfolk som fører til degradering av samfunnet. Disse lovene kom på grunn av at norsk stat var nødt til å bruke mer penger på fattig hjelp enn det den ville. I 1917, kommer nok en lov som gjør det vanskeligere å komme til Norge, denne loven henger sammen med krigen som herjer gjennom Europa og Norge som vil forsvare seg fra flyktninger fra krigen. Nå ble alle innreisende til Norge nødt til å skaffe seg et visum utgitt av norske myndigheter før det ble tillatt å reise inn i landet. En annen av store lover fra denne tiden kommer i 1902. Poenget med loven var å forsvare Norge fra oppkjøp av utenlandske makter og den forbød kjøp av jord dersom en ikke snakket norsk. I praksis gikk loven mest ut på samene og kvener som nå kunne miste landet sitt dersom de ikke kunne norsk.

Avslutning

Konklusjon

I løpet av denne oppgaven har vi sett på historien til migrasjon og industrialiseringen i Norge mellom 1860-1920. Gjennom en analyse av ulike faktorer som påvirket migrasjonen har

⁴⁵ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 118-119.

⁴⁶ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandring*, 110.

⁴⁷ Bø, «Immigration Control,» 37.

oppgaven gitt innblikk i kompleksiteten av migrasjon i norsk historie. En av temaene som blir utforsket i løpet av oppgaven er industrialisering i to deler av Norge. Vi ser også på sammenhengen mellom industrien i disse to områdene og hvordan disse kan ha lokket eller frastøt seg store mengder migranter. Eller hvorfor store mengder av svenskene holder seg i Østfold. Som oppgaven fant ut, var migrasjonen til Norge på denne tiden knyttet til behovet for arbeidskraft i stadig voksende industri. Migrantene kom fra ulike land som for eksempel Danmark, Sverige og Tyskland for å delta i industrialiseringen av Norge. Den største gruppen arbeidsmigranter var svenskene, mens store deler av danskene og tyskere kom med nytt kapital og eier fabrikker. Migrantenes bidrag til økonomien og samfunnet var viktig i utviklingen av Norge. Samtidig som migrasjonen ble påvirket av industrialiseringen, ble den også påvirket av politikken i landet. Politiske beslutninger som fjerning av pass påbudt i 1860 hadde reell påvirkning på migrasjonen. Fremmedloven fra 1901 var rettet direkte mot migrantene og var ment å regulere og beskytte norske arbeidere. I praksis påvirket loven for det meste de fattige. Debatter rundt migrasjon og innvandring var en viktig del av offentlige debatter. Lokale politikere diskuterte flere spørsmål knyttet til migrantenes rettigheter. Det er også viktig å merke at det var økonomiske kontekster som fant sted. I perioder med økonomisk oppgang var migrasjonen velkommen til lag med behov for arbeidskraft. I perioder med nedgang økte motstanden til migrasjonen i samfunnet. I tillegg til å reflektere over ulike historiske faktorer er det viktig å ha med seg menneskelig dimensjon av migrasjonen. Bak alle tall og politiske beslutninger ligger individer med hver sin historie. Mennesker som forlater hjemlandet sitt i håp om en bedre fremtid. De møter på ulike motstander underveis som kan dra dem ned. Med denne oppgaven erkjennes deres bidrag til norsk historie og dens utvikling. Med å studere migrasjonen til Norge i perioden 1870-1920 fikk vi inntrykk av kompleksiteten og mangfoldet av mobilitet.

Litteraturliste

- Brochmann, Grete og Knut Kjeldstadli. *Innvandring til Norge: 900-2010*. Oslo: Pax Forlag, 2014.
- Bø, Bente Puntervold. «Immigration control, law and morality: visa policies towards visitors and asylum seekers: an evaluation of the Norwegian visa policies within a legal and moral frame of reference», Doktorgradsavhandling, UiO, 2002.
- «Folketellingen fra 1910.» Hentet 10.Mai 2024 fra <https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1910> .
- Gram, Trond og Ole Martin Rønning. *De lange linjer: arbeiderbevegelsens historie i Norge*. Oslo: Res Publica, 2017.
- Harzig, Christiane , Dirk Hoerder og Donna Gabaccia. *What is Migration History?*. Cambridge: Polity, 2009
- Hundstad,Dag. «Det store hamskiftet.» Hentet 20. Mars 2024 fra <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1522-det-store-hamskiftet.html> .
- Jakobsen, Siw Ellen. «*Da Stavanger var en hermetikkby.*» Hentet 04 Mai 2024 fra <https://www.forskning.no/historie-norges-forskningsrad-partner/da-stavanger-var-en-hermetikkby/324424> .
- Julsrud, Ottar og Helge Giverholt. «Finlands historie,» Hentet 14. April 2024 Fra https://snl.no/Finlands_historie.
- Krane Mortensen, Mona. «Parlamentarismen i dag,» Hentet 23. April 2024 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Storting-og-regjering/Parlamentarismen-i-dag/> .
- Lie, Einar. «Økonomisk politikk uten politikere.» Hentet 10.04 fra <https://www.norgeshistorie.no/forste-verdenskrig-og-mellomkrigstiden/1610-okonomisk-politkk-uten-politikere.html> .
- «Moss Verft.» Hentet 08.Mai 2024 fra https://www.mossbyleksikon.no/index.php?title=Moss_Verft .
- Myhre, Jan Eivind. *Norsk Historie: 1814-1905*. (Oslo: Det Norske Samlaget, 2015).
- «Om Norgeshistorie.no,» Hentet 06. Mars 2024 fra <https://www.norgeshistorie.no/om/> .
- «Stavanger Støberi & Dok.» Hentet 09.Mai 2024 fra <https://www.erlingjensen.net/stavanger-stoberi-dok/> .
- Stugu,Ola Svein. *Norsk Historie: Etter 1905*. (Oslo: Det Norske Samlaget, 2015).
- Søbye, Espen og Statistisk sentralbyrå. *Folkemengdens bevegelse 1735-2014*. Oslo: Forlaget Oktober, 2014
- Sørensen, Øystein og Torbjörn Nilsson, red. *Norsk-Svenske relasjoner i 200 år*. Oslo: Aschehoug, 2005.
- Sørensen, Øystein, red. *Jakten på det norske: Perspektiver på utvikling av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998

Primærkilder

Det Statistiske Centralbyrå. *Folketellingen i Norge 1 desember 1920: 4 hefte: folkemengden fordelt efter fødested, finner og kvener, andre lands statsborgere, norsk-amerikanere*. Kristiania: H. Aschehoug & Co, 1923.

«Socialisterne og kommunens pengeforhold.» *Stavangeren*. 30. Oktober 1920, 1.

«Stavanger bystyre vedtar innskærkningsforslaget.» 1ste Mai. 30. Oktober 1920, 4

Stavanger Børskomite. *Stavanger by i det 19de aarhundrede: en kortfattet fremstilling af dens handel, skibsfart og industri*. Stavmager:Stavanger børskomite, 1901

Vår Historie.» Hentet 07.Mai 2024 fra <https://www.borregaard.com/no/om-oss/historie/> .

Øy, Nils E, red. *Østfold*. Oslo, Gyldendal, 1978.